

המקום & Talmud-online.nl

16 Nov 2024 / 15 Cheshvan 5785.

Parashat Vayera וַיֵּרָא Hij verscheen Bereshiet (Genesis) 18:1-22:24

De parasha van deze week, Vayera, begint met ons te vertellen dat Abraham na zijn besnijdenis "bij de ingang van de tent zat terwijl het op het heetst van de dag was" Bereshiet (Genesis) 18:1. De Ba'al HaTurim biedt verschillende interessante mogelijkheden waarom de Torah dit schijnbaar overbodige detail moest vermelden. Een van de antwoorden is dat k'chom hayom, de hitte van de dag, in feite verwijst naar de hitte van de hel. Zoals kenmerkend is voor de Ba'al HaTurim, bewijst hij het wiskundig, door erop te wijzen dat de numerieke waarde van k'chom hayom (כחם היום) gelijk is aan "dit is in Gehinnom" (זהו בגיהנום).

De Ba'al haTurim put ook uit een Talmoedische leer (Eruvin 19a) dat Abraham bij de "ingang" van Gehinnom zit en iedereen die besneden is eruit haalt! Er is echter een uitzondering hierop, want "besneden" worden is meer dan alleen het eenmalige passieve actieve van besneden worden. Een man moet zijn besnijdenis ook "in stand houden", wat betekent dat hij dat orgaan niet mag misbruiken. Iedereen die in de loop van zijn leven promiscue (het onderhouden van wisselende seksuele contacten met meerdere personen) was, krijgt zijn voorhuid terug in Gehinnom en die mensen redt Abraham niet!

Dat alles gezegd hebbende, wat is Gehinnom precies? Is het het equivalent van "Hel"? Heeft het Jodendom een concept van zo'n eeuwige plaats van kwelling? Het is gebruikelijk om te horen dat het Jodendom zo'n notie niet heeft, en dat de Tenach zo'n plaats niet beschrijft. Toch is latere Joodse literatuur eigenlijk vrij rijk aan discussies over een helse kwelling van een of andere soort voor bepaalde slechte individuen in het hiernamaals. Wat is de waarheid?

Afgezien van korte toespelingen spreekt de Torah niet openlijk over een soort hiernamaals. De simpele reden hiervoor is dat HaShem niet wilde dat we ons op het hiernamaals zouden richten, de focus zou op het hier en nu moeten liggen. De Torah is een handleiding voor een goed leven in deze wereld. Bovendien zouden we HaShems geboden niet alleen moeten vervullen omdat we een beloning zoeken. Dit is niet bepaald een zuiver motief, en de Misjna herinnert ons eraan om niet te zijn "zoals degenen die hun meester dienen voor een beloning" (Avot 1:3). Evenzo is het dienen van HaShem om verdoemenis te voorkomen ook niet het heiligste motief. In plaats daarvan zouden we Zijn geboden moeten vervullen omdat het het juiste is om te doen, en omdat het ons dichterbij Hem brengt. De Talmoed (Sotah 22b) spreekt in feite over zeven soorten hypocriete Farizeeën. En twee van de zeven zijn degenen die HaShem strikt dienen uit angst voor straf, en de rest zijn degenen die alleen dienen uit liefde voor beloning. Het is dan ook begrijpelijk dat de Torah over het algemeen niet over het hiernamaals spreekt, afgezien van een paar korte verwijzingen.

המקום & Talmud-online.nl

Meestal wordt ons in Tenach verteld over een she'ol, wat vrij vertaald kan worden als de "onderwereld". Deze term wordt voor het eerst geïntroduceerd door Jacob toen hij rouwde om Jozef, van wie hij dacht dat hij dood was Bereshiet (Genesis) 37:35. Jacob gebruikt de term later opnieuw toen hij bang was om ook Benjamin te verliezen, en zei dat zijn ziel immense kwelling zou ondergaan Bereshiet (Genesis) 42:38. Vervolgens zien we hoe Korach en zijn volgelingen werden gestraft door levend naar She'ol te worden gestuurd Bemidbar (Numeri) 16:30-33. Ten slotte wordt ons in Ha'azinu verteld dat HaShems toorn met vlammen brandt tot op de bodem van She'ol Devarim (Deuteronomium) 32:22. Dit is waarschijnlijk de vroegste directe verwijzing naar een soort brandende hel. Later in Hannah's Gebed wordt ons verteld dat HaShem "ter dood brengt en tot leven brengt; naar She'ol werpt en weer opwekt" (I Samuel 2:6). Hieruit leren we dat de hel geen plaats van permanente toorn is, en dat degenen die daarheen gestuurd worden, terug kunnen keren, want HaShem wekt zielen "op". Iyov (Job) zegt echter dat sommigen daarheen gaan en nooit meer terugkomen.

Vervolgens was het Davids beurt om te bidden (2 Samuël 22), en in zijn lied dat hij zong toen HaShem hem redde van "de hand van Saul" zei hij "De strikken van She'ol omsingelden mij, de vallen van de dood verzwolgen mij." Dit was een prachtige en poëtische woordspeling van David, aangezien She'ol identiek gespeld wordt als Shaul (שאול), "Shaul", van wie hij gered was. Hier zien we tot nu toe de duidelijkste verbinding tussen de dood en She'ol. Toen Davids grootste koninklijke afstammeling, koning Hizkia, bad na zijn eigen herstel, zei hij hoe hij bang was om "voor de rest van mijn jaren naar de poorten van She'ol te worden gestuurd, en ik dacht dat ik HaShem nooit meer zou zie" (Jesaja 38:10). Hier leren we dat degenen die naar She'ol worden gestuurd, van HaShem worden weggeworpen.

Davids zoon, Salomo, zei dat degenen die "discipline verlaten" en "bestrafing verwerpen, zullen sterven, She'ol en Avadon staan tegenover HaShem hoeveel te meer de harten van mensen!" (Spreuken 15:11) Hier wordt tevens iets nieuws geïntroduceerd een nieuw rijk ver van HaShem: Avadon. De Zohar (III, 54b) legt uit dat Avadon de diepste put van de Hel is, waaruit niemand kan ontsnappen. Het betekent letterlijk een plaats van "totale verlatenheid". In feite spreken Joodse teksten over zeven niveaus van Gehinnom (Sota 10b), en de Zohar legt uit dat She'ol slechts een van de zeven niveaus is. De niveaus van Gehinnom worden in volgorde genoemd: "Pit", "Grave", "Silence", "Filthy Mud", "She'ol", "Shadow of Death" en "Underworld" (שאול). בור. נְשַׁת. דְּיָמָה. טֵיט הַיָּגוֹן. (שאול) Waar komt dan de overkoepelende term Gehinnom vandaan?

De vallei van Ben-Hinnom.

Gei ben Hinnom in het Hebreeuws, of gewoon Vallei van Hinnom, is een nederige plaats buiten de Oude Stad van Jeruzalem (die op een heuvel ligt). Omdat Jeruzalem een heilige

המקום & Talmud-online.nl

plaats is en priesters regelmatig door de straten liepen, was het verboden om de doden binnen de muren te begraven. In plaats daarvan werden de doden begraven in de valleien beneden, buiten de stad. Talrijke van dergelijke oude grafkamers zijn door archeologen gevonden in de Vallei van Hinnom. Al vanaf de vroegste dagen zien we dus een associatie tussen Hinnom en de doden.

Al snel diende de Vallei van Hinnom ook als een soort vuilstortplaats voor de heilige stad, en een plek waar onreine dingen werden weggehaald om te worden verbrand (zie de Radak over Psalmen 27:13). Het was ook de plek waar de verworpenen van de stad naartoe vluchtten, en waar de goddeloze afgodendienaars zich verzamelden. HaShem zou later de profeet Jeremia vertellen om naar de Vallei van Hinnom te gaan en de zondaars daar te waarschuwen dat ze volledig vernietigd zouden worden: "Er komt een tijd verklaart HaShem dat deze plaats niet langer Tofet of Vallei van Ben-Hinnom zal worden genoemd, maar Vallei van de Slachting." Een andere reden waarom deze vallei met vuur werd geassocieerd, is omdat er werd gezegd dat mensen daar hun kinderen aan verschillende valse goden offerden, door ze "door de vlammen" te leiden. Jesaja noemde deze plaats een 'vuurkuil', en in zijn afsluitende vers beschrijft hij hoe die slechte mensen die in opstand kwamen tegen HaShem en werden afgeslacht, 'hun wormen niet zullen sterven, noch hun vuur zal worden geblust' (Jesaja 66:24). Dit laatste vers impliceert een eeuwig 'branden' van de goddelozen.

Een van de fundamentele principes in het Jodendom (vooral in de Joodse mystiek) is dat deze fysieke wereld een weerspiegeling is van de spirituele wereld. Dus, net zoals er hier beneden een Jeruzalem is, is er een Yerushalayim shel Ma'alah, een "Hemels Jeruzalem" hierboven. Net zoals er hier beneden een Hof van Eden was waar de rechtvaardigen van konden genieten, is er boven een Hof van Eden voor de zielen van de rechtvaardigen. Op dezelfde manier, net zoals er hier beneden een Gehinnom was voor de zondaars en afgodendienaars, is er een spirituele plaats voor de goddelozen om hun straf te ontvangen. In feite bestonden de spirituele werelden al vóór de fysieke, en Gehinnom werd al gesmeed op de Tweede Dag van de Schepping (zie hiervoor b.v. Yalkut Shimoni I, 5).

Deze straf in Gehinnom is niet wrokkig of wraakzuchtig, maar een passende vergelding voor de zonden van de goddelozen. Het gaat niet om het opleggen van pijn en wreedheid, maar om het corrigeren en zuiveren van hun verontreinigde zielen. Als zodanig stelt de Misjna dat de straf van de goddelozen in Gehinnom maximaal 12 maanden duurt (Eduyot 2:10). De Zohar (I, 62b, 68b) merkt hierover op dat de Grote Vloed 12 maanden duurde om dezelfde reden, omdat HaShem een "Hel op aarde" had verordend. En net zoals de Grote Vloed kokend water van onderen en vriesregen en hagel van boven omvatte, zo is ook het oordeel in Gehinnom verdeeld in zes maanden vuur en zes maanden ijs. Het lijkt er echter op dat dit alleen voor de ergste zondaars is. Een alternatieve mening in dezelfde Misjna hierboven zegt dat de straf eigenlijk alleen duurt van Pesach tot Shavuot, d.w.z. de 49 dagen van Sefirat HaOmer. Dit geeft ons tegelijkertijd ook de diepere reden waarom deze tijd traditioneel een periode is van

המקום & Talmud-online.nl

"rouw", introspectie en persoonlijke ontwikkeling. De Bartenura (Obadiah ben Abraham of Bertinoro) merkt op dat de reinigingsperiode niet specifiek in die weken plaatsvindt, aangezien mensen uiteraard het hele jaar door sterven, maar eerder dat de straf maximaal zeven sjabbatten duurt, of 49 dagen.

De Wijzen zijn het erover eens dat Sjabbat zich ook uitstrekt tot de onderwereld, en de boze zielen genieten van een pauze op de sjabbat. De Ba'al haTurim (over Exodus 32:3) merkt op dat een van de diepere redenen waarom het ons verboden is om op Sjabbat een vuur aan te steken, is om HaShem te weerspiegelen, die de vlammen van de hel ook niet op Sjabbat aansteekt. Hij wijst er verder op dat wanneer de Torah zegt dat HaShem rustte op de zevende dag, vayinafash (וינפש), het er ook op duidt dat de zielen in Gehinnom ook rusten: de numerieke waarde van vayinafash is hetzelfde als "voor degenen die in Gehinnom zijn" (אלה (שבגיהנום)! De Zohar voegt eraan toe dat de zondaars in Gehinnom ook een pauze hebben op Rosj Chodesj (Zohar I, 62b). Hier merkt de Zohar ook op dat de engel die de sleutels tot Gehinnom vasthoudt Samriël heet. Interessant genoeg leert de Zohar dat wanneer Israël amen, yehe shemeh rabbah reciteert tijdens Kaddish, HaShems genade wordt opgewekt en Hij mededogen heeft met de zielen in Gehinnom. Dus drie keer per dag wanneer Israël de gebeden reciteert en met hierin het Kaddish krijgen de zielen in Gehinnom enige verlichting! De Talmoed (Sjabbat 119b) stelt op soortgelijke wijze dat iemand die die regel met volledige kavanah (intentie) reciteert, de poorten van Eden voor hem geopend krijgt. Na al het bovenstaande te hebben gezegd, leerde de Arizal dat de meeste zondaars niet daadwerkelijk naar Gehinnom gaan.

De Talmoed (Chagigah 27a) vertelt ons dat Torah-geleerden gespaard worden van de vlammen van Gehinnom. Het bestuderen van HaShems Woord creëert een spirituele beschermende barrière rond iemands ziel, waardoor de Torah student wordt verhinderd om af te dalen naar de Hel. De Arizal gaat nog een stap verder en zegt dat de meeste mensen de eerste keer helemaal gespaard worden van Gehinnom. In plaats daarvan worden ze teruggestuurd naar de aarde in een nieuw lichaam om het opnieuw te proberen. Een persoon krijgt doorgaans drie van zulke kansen om zijn vorige leven te verbeteren. Als de persoon na drie reïncarnaties zijn missie niet heeft kunnen vervullen en alleen maar slechter is geworden, dan wordt hij naar Gehinnom gestuurd, omdat reïncarnatie duidelijk niet voor hem werkt. Als een persoon met elke reïncarnatie verbetert, dan kan hij zelfs tot duizend keer toe terugkomen. (Zie Sha'ar HaGilgulim, Hfdst. 4 en 22.)

Dit alles is in het geheim gecodeerd in de Torah-verzen die HaShems 13 Attributen van Genade beschrijven, waar we lezen dat Hij "goedertierenheid aan duizenden betoont, ongerechtigheid, overtreding en zonde vergeeft; toch scheldt Hij niet alle straf kwijt, maar

המקום & Talmud-online.nl

bezoekt de ongerechtigheid van ouders aan kinderen en kindskinderen, aan het derde en vierde geslacht."Shemot (Exodus) 34:7.

Aangezien de Torah ons ook vertelt dat elke persoon alleen sterft voor zijn eigen zonden Devarim (Deutr) 24:16, is het niet logisch dat de zonden van ouders worden doorgegeven aan hun kinderen. In plaats daarvan betekent het dat de zonden van een persoon van het ene leven naar het volgende leven worden doorgegeven, "aan het derde en vierde geslacht", wat betekent tot maximaal drie reïncarnaties. Dit wordt verder ondersteund door Iyov (Job) 33:29-30, waar we lezen dat "HaShem dit alles twee of drie keer aan een mens doet om hem uit de kuil terug te brengen, zodat hij zich kan koesteren in het licht van het leven." Met andere woorden, HaShem spaart een persoon door twee of drie reïncarnaties van Gehinnom, zodat hij opnieuw kan leven en nog een kans krijgt.

De Arizal leerde verder gebaseerd op de Zohar, dat toen de Tanakh sprak over kaf hakelah, de kosmische "slinger", het in het geheim verwees naar reïncarnatie. Deze term komt uit 1 Samuel 25:29, toen de profetes Abigail haar toekomstige echtgenoot David zegende: "En als iemand u achtervolgt en uw leven zoekt, zal het leven van mijn heer gebonden zijn in de grenzen van het leven met Hasjem, uw God; maar Hij zal de levens van uw vijanden wegslingeren als uit de holte van een slinger." Sommigen zagen in deze "slinger" een soort straf in de Hel waar iemands ziel heen en weer wordt "geslingerd" door het universum. De Arizal zei dat dit "slingeren" eenvoudigweg verwijst naar reïncarnatie, waar de ziel van het ene lichaam naar het andere wordt "geslingerd". (Zie Sha'ar HaGilgulim, Hfdst. 22; Zohar II, 99b)

De Rambam (Rabbi Moshe ben Maimon) had schijnbaar een totaal andere opvatting. In zijn commentaar op het tiende hoofdstuk van de Misjnah's Sanhedrin geeft hij een lange uiteenzetting over het hiernamaals. Hij begint met het schetsen van vijf verschillende perspectieven en overtuigingen onder Joden: De eerste groep gelooft in een eeuwig Eden voor de rechtvaardigen en een eeuwige Gehinnom voor de goddelozen. De tweede groep gelooft dat alle beloning zal zijn in het Messiaanse tijdperk, wanneer mensen het verdienen om voor altijd te leven, terwijl de goddelozen er gewoonweg niet zullen zijn om ervan te genieten. De derde groep gelooft op dezelfde manier dat de rechtvaardigen zullen herrijzen in het einde der dagen en zullen genieten van een perfecte wereld, terwijl de goddelozen dit niet zullen meemaken. De vierde groep gelooft dat het leven min of meer zal doorgaan zoals het nu is, behalve dat Joden niet langer onderworpen zullen zijn en terug zullen zijn in hun land met een rechtmatig koninkrijk. De vijfde groep combineert alle bovenstaande punten en zegt dat er na de komst van de Messias een opstanding van de doden zal plaatsvinden, zodat de rechtvaardigen kunnen terugkeren en zij voor altijd kunnen genieten van een vernieuwde Hof van Eden op aarde.

המקום & Talmud-online.nl

De Rambam gaat verder met het schetsen van zijn visie, waarbij hij betoogt dat iets fysieks niet eeuwig of perfect goed kan zijn. Het perfecte goed is alleen spiritueel, dus het ultieme hiernamaals is een eeuwigheid die baadt in spiritueel genot voorbij deze wereld. Hij betoogde dat rechtvaardige zielen met verfijnde intellecten deze beloning zullen verdienen, terwijl slechte zielen en ongeraffineerde geesten eenvoudigweg zullen worden "afgesneden" en niet meer zullen bestaan. Deze visie staat enigszins haaks op de eerdere Wijzen, die betoogden dat de laatste Dag des Oordeels zal plaatsvinden wanneer lichaam en ziel zich herenigen aan het Einde der Dagen, en dan hun rechtvaardige beloning of straf zullen geven. Dit was de kern van een debat tussen Rabbi Yehuda haNasi en de Romeinse keizer Antoninus.

De Ramban (Rabbi Moshe ben Nachman) ging met die visie mee en suggereerde in zijn Verhandeling over Rosj Hasjana dat degenen die sterven zich in een tijdelijke "slaap" modus bevinden tot de Wederopstanding van de Doden aan het Einde der Dagen. Dan komen ziel en lichaam weer bij elkaar, worden ze allemaal beoordeeld en ontvangen ze hun beloning of straf. Hoe kunnen we nu al deze uiteenlopende visies begrijpen? Gelukkig is er een manier om al deze verschillende perspectieven redelijkerwijs te synthetiseren, en alle meningen van de Misjna en Talmoed van de Rambam en Ramban, tot de Zohar en de Arizal te bevredigen. We kunnen het als volgt samenvoegen tot één compleet beeld van wat er met een persoon gebeurt wanneer zijn fysieke lichaam sterft:

Zielen die rectificatie nodig hebben, worden gereïncarneerd. Het is belangrijk om te onthouden dat zielen niet gebonden zijn aan tijd zoals het lichaam, en op elk moment in tijd en ruimte in een nieuwe vorm kunnen worden gestuurd. Na drie mislukkingen worden ze naar het toekomstige Oordeel aan het Einde der Dagen gestuurd. Zielen van de rechtvaardigen die geen rectificatie nodig hebben en geen reden hebben om terug te keren, worden onmiddellijk vooruitgestuurd naar de Wederopstanding aan het Einde der Dagen. Gan Eden en Gehinnom zijn eigenlijk hier op aarde zoals ze altijd waren, en zoals beschreven in de Tanakh. Het lijden voor de goddelozen duurt twaalf maanden zoals de Misjnah in Eduyot stelt, met lichaam en ziel samen zoals gehandhaafd door Rabbi Yehuda haNasi. En hier kunnen we iets suggereren dat vooral belangrijk is in het licht van wat er nu in de wereld om ons heen gebeurt.

De Misjna stelt dat de laatste apocalyptische oorlog van Gog u'Magog twaalf maanden duurt, net als het oordeel in Gehinnom. Misschien zijn ze in werkelijkheid één en hetzelfde. De beproevingen van Gog u'Magog zijn het lijden en de uiteindelijke zuivering van zielen vóór de komst van het idyllische Messiaanse tijdperk. Net als de beschrijving van de Zohar van de "Hel op aarde" de vloed, kan de oorlog van Gog u'Magog dienen als een "Hel op aarde" waar al het vuur, zwavel, hagel en kwelling wordt ervaren. In feite suggereert de Midrash (Beresheet Rabbah 44:21) dit idee, door te zeggen dat de verbanning, onderwerping en vervolging van Israël gelijk staat aan de kwelling van Gehinnom, en HaShem gaf ons de eerste in plaats van de laatste!

המקום & Talmud-online.nl

Ten slotte zou dit alles de alternatieve mening in de Misjna kunnen verklaren dat de duur van het lijden niet twaalf maanden zal duren, maar slechts van Pesach tot Shavuot. We weten dat Pesach de tijd van Verlossing is, dus misschien zal het dan ook het begin zijn van die laatste fase van de zuivering van de “Hel op Aarde”. De noodzakelijke oordelen, oorlogen en beproevingen kunnen plaatsvinden binnen een tijdsbestek van 49 dagen. Degenen die een kans hebben om te worden rechtgezet, zullen worden rechtgezet, terwijl de hopeloze, goddeloze zielen voorgoed zullen worden uitgewist. Hierna zullen we wakker worden in een tijdperk van vrede en welvaart; in een nieuw herstelde wereld, een Hof van Eden voor de rechtvaardigen.

.Jaäcov Noorland talmid van Rabbi J. de Leeuwe.

ha-makom.eu